

ผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน

เกิดสิริ พงษ์ไทย พย.ม.* ศาสุณี จงอุดมการณ์ ปส.ค. (การพยาบาล)**

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น โดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง เป็นผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่นตามเกณฑ์การคัดเลือก จำนวน 21 คน ในพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดนครราชสีมา เก็บข้อมูลเป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2562 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกภาคสนาม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการของไดเคิลแมน และอัลเลน 7 ขั้นตอน ผลการศึกษา: ได้แก่นักคิดหลัก 6 แก่น ได้แก่ 1) มีหลานเป็นที่พึ่ง 2) เผชิญกับพฤติกรรมก้าวร้าวทั้งร่างกายและจิตใจ 3) ผิดหวังและอับอาย 4) เลี้ยงสามต่อ 5) ไม่เชื่อฟัง 6) ติดตามหลานลำบาก โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาทั้งสุขภาพกายและจิตใจ ข้อเสนอแนะ พยาบาลครอบครัวควรให้การพยาบาลเชิงรุก ในการค้นหาปัญหาในครอบครัวข้ามรุ่นที่ผู้สูงอายุเลี้ยงหลานในวัยรุ่น เพื่อป้องกันความรุนแรงในครอบครัว และการตั้งครกในวัยรุ่น

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ เลี้ยงหลาน วัยรุ่น ยุคปัจจุบัน

วันที่รับบทความ 17 สิงหาคม 2563 วันที่แก้ไขบทความเสร็จ 21 กันยายน 2563 วันที่ตอบรับบทความ 22 กันยายน 2563

*นักศึกษาระดับปริญญาโทสาขาศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**ผู้จัดทำบทความฉบับนี้ ศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น E-mail: darjon@kku.ac.th

Older person who raising teenage grandchildren in the present age

Kerdsiri Hongthai M.N.S.* Darunee Jongudomkarn Ph.D. (Nursing)**

Abstract

This interpretive phenomenological study aimed to explore older grandparents' lived experience of raising teenage grandchildren in skipped-generation family. Twenty participants were purposively selected according to inclusion criteria in older grandparents raising teenage grandchildren in skipped-generation family in three districts of Nakhon Ratchasima Province, northeast of Thailand. Data were collected in eight month period from February to September 2019; by in-depth interviews, field notes, and non-participant observation. Data were analyzed using Diekelmann & Allen method with 7 steps. The results showed six major themes emerged regarding the lived experience of older grandparent raising teenage grandchildren in skipped-generation family were: 1) Dependable grandchildren 2) Face with aggressive behaviors both physically and mentally 3) Disappointment and shame 4) Raising three generation 5) Disobedient 6) Difficult to follow. The majority of older grandparents faced physical and mental health problems. Recommendation: Family nurses should provide proactive nursing care in searching problems in skipped-generation family with older grandparents raising teenage grandchildren in order to prevent domestic violence and teenage pregnancy.

keywords: older person; raising grandchildren; teenage; present age

Received 17 August 2020 Revised 21 September 2020 Accepted 22 September 2020

*Student of Doctor of Philosophy in Nursing Science Program, Faculty of Nursing, Khon kaen University

**Professor, Faculty of Nursing, Khon Kaen University, Corresponding author, E-mail: darjon@kku.ac.th

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย (aging society) โดยในปี พ.ศ. 2558 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 15.8 และในปี พ.ศ.2563 มีผู้สูงอายุเพิ่มเป็นร้อยละ 19.2¹ และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 26.9 และร้อยละ 37.1 ในปี พ.ศ.2573 และ พ.ศ.2593 ตามลำดับ² การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่กำลังเกิดขึ้นในบริบททางวัฒนธรรมที่ครอบครัวยังคงเป็นหลักในการสนับสนุนผู้สูงอายุ และส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับบุตร อีกส่วนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่โดยลำพัง ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ยังมีคุณประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมเป็นอย่างมาก มีหลายบทบาทที่แสดงถึงควมมีประสิทธิผลของผู้สูงอายุ และการดูแลหลานคือหนึ่งในบทบาทเหล่านั้น³ ผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานในครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองของบุตรวัยแรงงาน และทิ้งให้ผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายายเลี้ยงหลานแทน⁴ จากการสำรวจจำนวนครอบครัวข้ามรุ่นในประเทศไทยในปี พ.ศ.2556 พบว่ามีครอบครัวข้ามรุ่นเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า คิดเป็นร้อยละ 2 ของครัวเรือนทั้งหมด และมีแนวโน้มที่คาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่ร้อยละ 76 อยู่ในพื้นที่ชนบท ครอบครัวข้ามรุ่นร้อยละ 47 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมีผู้สูงอายุที่อาศัยในครอบครัวข้ามรุ่นถึงร้อยละ 10.1⁵

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เลี้ยงดูหลานแบบดั้งเดิมและมีความสัมพันธ์แบบเดิมกับหลาน ภายใต้เงื่อนไขและสิ่งแวดล้อมใหม่อาจทำให้เกิดขาดทักษะที่มีพื้นฐานจากการเลี้ยงดูจนทำให้เกิดปัญหากับเด็กตามมา⁶ โดยเฉพาะช่วงที่เด็กกำลังเข้าสู่วัยรุ่นมักพบปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากทั้งของตัวผู้สูงอายุและจากตัวเด็กที่เป็นวัยรุ่นเอง ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันและวัยรุ่นมักแสดงออกในลักษณะของความไม่เชื่อฟัง ปัญหาที่เกิดความเสี่ยงด้านอื่นตามมา⁷ ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความเครียดเนื่องจาก

ความต้องการ ความคาดหวัง รูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป⁸ อีกทั้งมีการศึกษาในต่างประเทศพบว่าผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานในครอบครัวข้ามรุ่นมีอาการซึมเศร้าสูงถึงร้อยละ 25.1⁹ ศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเนื่องจากเป็นภาคที่มีจำนวนครอบครัวข้ามรุ่นมากที่สุดในประเทศถึงร้อยละ 47⁶ และศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีจำนวนครอบครัวข้ามรุ่นเป็นอันดับที่ 4 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁶

การศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาในกลุ่มผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานในวัยรุ่น ผู้วิจัยจึงศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุและหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น และสามารถขึ้นนโยบาย ระบบสนับสนุน เพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขในครอบครัวข้ามรุ่นต่อไป

ปรัชญาของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ฐานคิดของปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) และใช้ระเบียบวิธีวิจัยของปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความ (interpretive phenomenology) เป็นการตีความจากข้อความหรือจากภาษาโดยผู้วิจัย เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้สูงอายุ โดยเชื่อว่าผู้วิจัยไม่สามารถที่จะเอาตัวเองออกจากการศึกษาได้แต่ผู้วิจัยต้องอยู่กับประสบการณ์และแก่นสาระที่ศึกษา ใช้ภาษาและการตีความเพื่อให้ความหมาย นอกเหนือไปจากการอธิบายแนวคิดหลักและการมองแก่นแท้สำหรับความหมายที่ฝังแน่นในการปฏิบัติทั่วไปแล้ว อะไรคือประสบการณ์ที่มากกว่าสิ่งที่ผู้สูงอายุแสดงออกมา¹⁰

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 21 คน ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ดังนี้คือ 1) ผู้สูงอายุที่เสี่ยงหลาณวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น 2) มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์โดยใช้แบบคัดกรองภาวะสมองเสื่อม 3) เต็มใจและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล 4) เสี่ยงหลาณในวัยรุ่นอายุตั้งแต่ 13-18 ปี ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป โดยไม่มีบุตรหรือบุคคลอื่นในวัยผู้ใหญ่อยู่ร่วมด้วยและอยู่ในครอบครัวลักษณะดังกล่าวมาไม่น้อยกว่า 1 ปี

เครื่องมือวิจัย คือตัวผู้วิจัย (human research instrument) ซึ่งผู้วิจัยผ่านการศึกษาศึกษาและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นแนวคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่เสี่ยงหลาณในครอบครัวข้ามรุ่น ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหาแนวคำถาม ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ความถูกต้อง ความครอบคลุม ความเหมาะสมของแนวคำถาม และนำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปเก็บข้อมูล

การพิทักษ์สิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้รับอนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับอนุมัติวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เอกสารรับรองเลขที่ HE 612336 ผู้วิจัยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยทำการพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุทุกราย โดยการแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอความยินยอมให้เข้าร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย ขออนุญาตก่อนการสัมภาษณ์ บันทึกเสียงและจดบันทึก โดยลงลายมือชื่อแสดงยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยให้อิสระในการเข้าร่วมและถอนตัวออกจากการศึกษาวิจัยได้ตลอดเวลา นำเสนอข้อมูล

โดยใช้รหัสแทนตัวผู้ให้ข้อมูล และเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. สัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้วิจัยประสานงานผ่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 3 โรงพยาบาลใน 3 อำเภอ เพื่อขอข้อมูลจำนวนครอบครัวข้ามรุ่นที่มีในพื้นที่ทั้งหมด และรายละเอียดของครอบครัวข้ามรุ่น จากนั้นผู้วิจัยลงพื้นที่พร้อมพยาบาลวิชาชีพและอาสาสมัครหมู่บ้านเพื่อพาผู้วิจัยไปพบผู้ให้ข้อมูลที่บ้าน ผู้วิจัยแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นขอความยินยอมในการเข้าร่วมโครงการวิจัย นัดหมายวันเวลาที่อาสาสมัครสะดวกขออนุญาตบันทึกเสียง ผู้วิจัยทำการแนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง มุ่งให้ผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นและเล่าประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเสี่ยงหลาณ โดยสัมภาษณ์ที่บ้านของผู้สูงอายุเพื่อความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที สัมภาษณ์ 2-3 ครั้ง พร้อมบันทึกเทป เมื่อสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เสี่ยงหลาณแต่ละรายจนไม่ได้ข้อมูลใหม่จะประเมินความอิ่มตัวของข้อมูล หากข้อมูลมีความอิ่มตัวแล้วจึงยุติการเก็บข้อมูล โดยมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และมีการบันทึกภาคสนาม ไปพร้อมๆ กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดัดแปลงวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของไดเคิลแมน และ อัลเลน¹¹ ซึ่งมี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ฟังเทปหลายๆ ครั้ง และถอดเทปออกมาเป็นข้อความคำต่อคำที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ไค้ดระบุผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกแต่ละราย โดยกำหนด ID 1,2,3 คือ อำเภอที่ 1,2,3 คือ อำเภอเมือง, อำเภอพิมาย, อำเภอโนนสูง ตามด้วยลำดับผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ในอำเภอนั้นๆ ตามด้วยวันเดือนปีที่สัมภาษณ์ ยกตัวอย่างเช่น ID2-11-27-3-62 หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลอำเภอพิมาย ลำดับที่ 11 สัมภาษณ์

วันที่ 27 มีนาคม 2562 เป็นต้น จากนั้นอ่านข้อความที่ได้จากการเนื้อหาทั้งหมดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

2. เขียนสรุปข้อความที่แปลความได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน หรือ ถอดรหัสข้อความ (open coding) โดยการเขียนลงในตารางเพื่อสามารถนำไปวิเคราะห์ต่อไป

3. วิเคราะห์ข้อความตามที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อเลือกคำให้สัมภาษณ์ (transcribed)

4. ตีความข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เพื่อหาประเด็นย่อย (categories)

5. เปรียบเทียบความเหมือนความต่างของเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ จากคำให้สัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการบันทึกภาคสนาม เพื่อเป็นแบบอย่าง (exemplars) ในการอธิบายประสบการณ์ชีวิตนี้ได้

6. ค้นหาความสัมพันธ์ของประเด็นย่อยสำคัญที่เกิดขึ้น ที่มีเนื้อหาเป็นกลุ่มเดียวกัน (subtheme) ที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เลียงหลานในครอบครัวข้ามรุ่น

7. นำเสนอเค้าโครงของประเด็นสำคัญรวบยอดเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน สรุปเป็นประเด็นหลัก (themes) เป็นเค้าโครงสุดท้าย

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (trustworthiness) ของข้อค้นพบซึ่งต้องแสดงให้เห็นตลอดกระบวนการ ดังนี้¹²

1. Credibility เพื่อสร้างความมั่นใจว่าผลการวิจัยเป็นจริง และน่าเชื่อถือ โดยมีแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยผ่านการฝึกปฏิบัติการวิจัยเชิงคุณภาพกับทีมผู้วิจัยผู้ทรงคุณวุฒิ มีการเก็บข้อมูลหลากหลายวิธีควบคู่กันไป มีการตรวจสอบข้อมูลกับอาจารย์ที่ปรึกษา

2. Dependability เพื่อให้แน่ใจว่าการค้นพบเชิงคุณภาพสอดคล้องกับข้อมูล โดยมีรายละเอียดต่าง ๆ ตลอดกระบวนการวิจัยการ อ้างคำพูดโดยตรงของผู้ให้ข้อมูล (direct quote) ระบุหลักฐาน

ของเส้นทางในการตรวจสอบหรือการทบทวนตรวจสอบหลักฐาน รายงานกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาจารย์ตลอดการวิจัย

3. Confirmability เพื่อเพิ่มความมั่นใจว่าผลลัพธ์ได้รับการยืนยันโดยบุคคลอื่น ๆ เพื่อความเป็นกลางของข้อมูล โดยมีการสะท้อนและผ่านการทบทวนโดยอาจารย์ที่ปรึกษา เกี่ยวกับข้อสรุปที่ผู้วิจัยตีความของข้อมูล มีการตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลยอมรับผลการวิจัยว่าเป็นจริงตรงกับประสบการณ์ของพวกเขา การเก็บข้อมูลในสถานที่ที่ต่างกัน และเก็บข้อมูลในวัน-เวลาที่ต่างกัน นำข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน จากนั้นจึงตรวจสอบข้อมูลโดยอาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำเสนอผลการวิจัย

4. Transferability เพื่อขยายขอบเขตของการถ่ายโอนผลการวิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลจากประสบการณ์จริงและมีเนื้อหาที่เข้มข้น สามารถเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยต่อยอดในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นหรือในบริบทอื่นได้

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุที่เลียงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น

ผู้สูงอายุที่เลียงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่นมีทั้งหมด 21 คน มีอายุระหว่าง 61-85 ปี อายุเฉลี่ยคือ 69.14 ปี ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเพศหญิงจะมีบทบาทในการเลียงหลานสูงถึงร้อยละ 85.71 ผู้สูงอายุที่อยู่กันเป็นคู่มีร้อยละ 47.61 ผู้สูงอายุเพศหญิงเป็นฝ่ายต้องเลียงหลานตามลำพังถึงร้อยละ 52.38 ส่วนผู้สูงอายุเพศชายที่เลียงหลานตามลำพังมีเพียง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 14.28 ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสเสียชีวิต ผู้สูงอายุที่เลียงหลานแล้วต้องมาเลียงเหลนต่ออีก (เลียงสามต่อ) มีจำนวน 2 คน ซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 9.52 โดยเหลนที่ต้องเลียงทั้งหมดเป็นลูกของหลานสาวที่มีลูกในวัยรุ่น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโรคประจำตัวร้อยละ 57.14 เป็นโรคความดันโลหิตสูงมากที่สุด

ร้อยละ 28.57 รองลงมาคือเบาหวานร้อยละ 23.81 บางรายเป็นหลายโรคร่วมกัน หลาน/เหลนในวัยรุ่นมีจำนวนทั้งหมด 29 คน มีอายุเฉลี่ย 14.34 ปี หลานเป็นเพศชายและเพศหญิงสัดส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 51.72 และ 48.27 ตามลำดับ ส่วนใหญ่ครอบครัวมีฐานะยากจน มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน รายได้ครัวเรือนต่อหัวต่ำกว่าเส้นความยากจนถึงร้อยละ 50 แหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่มาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุร้อยละ 100 ซึ่งไม่เพียงพอ ส่งผลให้ปู่ย่าตายายส่วนใหญ่ต้องหางานทำเพื่อหาเงินมาเลี้ยงหลาน สูงถึงร้อยละ 52.5 รายได้จากพ่อแม่ของหลานที่ส่งเงินมาให้มีเพียงร้อยละ 33.33

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุในการเลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น

บทความฉบับนี้นำเสนอผลการศึกษาในส่วนของประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น โดยประสบการณ์เลี้ยงหลานในวัยรุ่นพบแก่นความคิด 6 แก่นความคิดหลักดังนี้

1. มีหลานเป็นที่พึ่ง ในครอบครัวที่บุตรให้การสนับสนุนผู้สูงอายุในการเลี้ยงดูหลาน และมีความใกล้ชิด กลับมาเยี่ยมเยียนสม่ำเสมอ ไม่ทอดทิ้ง ส่งผลให้หลานได้รับความอบอุ่นจากปู่ย่าตายายและบิดามารดา เมื่อเติบโตขึ้นมาเป็นวัยรุ่น หลานจึงสามารถดูแลตัวเองในกิจวัตรประจำวันต่างๆ ได้ ไม่สร้างภาระให้ผู้สูงอายุ อีกทั้งยังคอยช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยมีประเด็นย่อยดังนี้

1.1 หลานช่วยดูแลเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วย โดยเข้ารับ-ส่งพาไปโรงพยาบาล ดังคำให้สัมภาษณ์ “มีความสุขครับ ก็เลี้ยงไม่ยาก เลี้ยงง่าย... ไม่ได้คาดหวังอะไร ก็มีความสุขดี เพราะว่าลูกก็ดูแลดี หลานมันกะขับรถพาไปหาหมอ” ID1-2-26-2-62 คุณยาย/ย่าอายุ 61 ปีเลี้ยงหลานอายุ 16 ปี, 8 ปี

1.2 หลานช่วยดูแลน้อง เมื่อมีหลานคนโตคอยช่วยดูแลหลานคนเล็กให้ เป็นการแบ่งเบารภาระในการเลี้ยงหลานหลายคน ทำให้ผู้สูงอายุมีเวลาไปทำกิจกรรมอย่างอื่นได้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“คนโตเขาก็ช่วยดูบ้าน ดูน้องพาใส่รถเข็นใส่ไปแถวนี้ละ พอให้ฉันได้ไปทำกับข้าว มีหลานก็ไม่เหงามีคนให้พูดคุย มีความสุขดี” ID2-2-8-3-62 คุณย่าอายุ 63 ปีเลี้ยงหลานอายุ 13 ปี, 3 ปี

1.3 หลานช่วยทำงานบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุภูมิใจที่หลานรู้จักความ และมีคนในชุมชนรับรู้และชื่นชม ดังคำให้สัมภาษณ์

“ล้างชามเขาก็ทำ รดผักให้ กวาดเดินบ้านนี้ ใครเขาเห็นเขาก็ว่าทำไม่มันรู้ภาษา” ID2-7-14-3-62 คุณยายอายุ 74 ปีเลี้ยงหลานอายุ 14 ปี

1.4 หลานช่วยเหลือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สามารถทำเองได้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ก็ได้มันช่วยเหลือ ไปกดเอทีเอ็มให้ เวลาแม่มันส่งเงินมา ยายทำไม่เป็นหรอก เขาก็ช่วยงานบ้านทำโน่นทำนี่ให้ ซักผ้า ดูบ้าน ทำกับข้าว” ID2-3-8-3-62 คุณยายอายุ 63 ปีเลี้ยงหลานอายุ 18 ปี

2. เผชิญกับพฤติกรรมที่ก้าวร้าวทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานชายวัยรุ่นมักพบปัญหาต่างๆ เช่น หลานไม่เรียนหนังสือ ติดเพื่อน ติดบุหรี่ ติดยาเสพติด คบเพื่อนหญิง มีพฤติกรรมก้าวร้าวทั้งการแสดงออกในรูปของคำพูดและการกระทำ ตะคอก ทำเสียงดัง ประชดประชัน โดยมีประเด็นย่อยดังนี้

2.1 หลานทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุ โดยเฉพาะหลานชายที่เกร่ ดิดยาเสพติด หายไปกับเพื่อนจนผู้สูงอายุต้องออกตามหา หลานต่อต้านไม่ยอมกลับ จึงมีการทะเลาะกัน มีการต่อสู้ชกต่อยกันระหว่างตากับหลานชาย ดังคำให้สัมภาษณ์

“ยายก็เลี้ยงมันมาตั้งแต่เกิด พอโตขึ้นก็เริ่มไม่นอนกับเรา ไม่ค่อยคุยกับเรา...ไปไหนก็ไม่บอก ติดเพื่อน พวกมันนี่เรียน...ตอนหลังนี่มาดิดยาบ้า หายไปเลย ตาก็ต้องไปตามหาที่เถียงนา...หาเจอแต่มันไม่ยอมกลับมาด้วย มันกะต่อสู้กันกับตาจนตาเจ็บตัว ต้องกลับมาหาคนไปช่วยพามันกลับมาให้เลิกยา... อื้อย กว่าจะเลิกได้ฉันละเหนื่อย เถียงก็เถียงดีดี

พูดก็ไม่เพราะ” ID2-23-21-6-62 คุณยาย/ย่าอายุ 72 ปีอยู่กับคุณตา/ปู่อายุ 79 ปี เลี้ยงหลาน 4 คน อายุ 17 ปี 2 คน, อายุ 15 ปี, 5 ปี

2.2 หลานไม่เรียนหนังสือ จนต้องออกจากโรงเรียน ทำให้ผู้สูงอายุทุกขใจ ดังคำให้สัมภาษณ์

“หลานชายทำงานแล้ว ไม่เรียนหนังสือ พอเค้าเรียนชั้น ม.2 ก็จะสอบ พอพ่อตาย แล้วเขาไม่ยอมเรียนเลย ต้องออกจากโรงเรียน มันไม่กลัว มันก็หนีไปเรื่อย บอกก็ไม่ฟัง แม่ก็ลุ่มใจ” ID2-11-27-3-62 คุณยายอายุ 63 ปีเลี้ยงหลานชาย 13 ปี

2.3 หลานพูดจาก้าวร้าว ตะคอก พูดจาไม่เพราะ และชอบเถียงผู้สูงอายุ ดังคำให้สัมภาษณ์

“มันไปทำอะไรก็ไม่ค่อยรู้เพราะมันไม่ยอมกลับบ้าน ยายก็ไม่มีปัญหาตามหา มันไม่โทรศัพท์ ถามมากมันก็ตะคอกเอา มันชอบเถียง...มันก็อยู่แบบพวกผู้หญิงอะไรนี่ละ” ID1-5-7-3-62 คุณยายทวดอายุ 81 ปีเลี้ยงหลานอายุ 15 ปี

2.4 หลานไม่ให้ความสำคัญ ไม่บอกกล่าวว่าจะไปทำอะไร ถามก็ไม่ยอมบอก ทำให้ผู้สูงอายุวิตกกังวล ดังคำให้สัมภาษณ์

“ตอนเด็ก ๆ เลี้ยงง่ายกว่า...ใหญ่ขึ้นเค้าจะดื้อ...เราพูดอะไรเค้าก็ไม่ค่อยฟัง...บอกจะไปไหนแป๊บหนึ่งก็หายไปแล้ว...ออกไปไม่บอกยายก็เคยมี...ถามเค้า ก็ว่าไปไม่นานดอก...กะบู้ว่าจะไปตามจังได้กะได้แต่นั่งรอเขา ตัวเราก็ต้องทำงาน” ID1-3-26-2-62 คุณยายอายุ 62 ปีเลี้ยงหลานชายอายุ 13 ปี

3. ผิดหวัง อับอาย การเลี้ยงหลานสาววัยรุ่นส่วนใหญ่พบว่าหลานสาวมักจะคบเพื่อนชายเป็นแฟนในวัยเรียน ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยคบกันแบบเปิดเผย ไม่สนใจการเรียน ขาดเรียน ผลการเรียนตกต่ำ ไม่มีสิทธิ์สอบ จนต้องหยุดเรียน ส่วนใหญ่จะไปอยู่กับแฟนโดยที่ไม่ได้แต่งงาน คือย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของแฟน โดยที่ทั้งสองคนก็เรียนไม่จบด้วยกันทั้งคู่ ย่า/ยายพยายามบอกหลานให้กลับบ้าน และตามตัวกลับมา แต่หลานไม่เชื่อฟัง ไม่ยอมกลับ ทำให้ผู้สูงอายุผิดหวังและอับอาย โดยมีประเด็นย่อยดังนี้

3.1 หลานสาวประพฤติตัวไม่เหมาะสมในที่สาธารณะ แต่งตัวไม่เรียบร้อยไปเที่ยวกับผู้ชายไม่สำรวม เพื่อนบ้านมาเล่าให้ฟัง ดังคำให้สัมภาษณ์

“หลานสาวเคยมีแฟนมาสองคน ยายก็ให้เขามาบ้านจะได้อยู่ในสายตา ก็บอกให้แต่งตัวดี ๆ อย่าใส่กางเกงขาสั้นมาก ยายก็ดูใกล้ชิด แต่คนอื่นเขาก็บอกว่ามันไปคบกันข้างนอก ขับมอเตอร์ไซด์กอดกันอยู่ ยายไม่รู้ทันหรอก...ยายกลัวหลานเรียนไม่จบเป็นห่วงพยายามบอกให้รักษาวลสงวนตัว...แต่ยายไม่กล้าสอนเรื่องการกินยาคุมกำเนิด ใส่ถุงยาง กลัวจะเป็นการเปิดช่องให้เค้าทำ ใครจะว่าโบราณก็ช่าง” ID3-9-9-9-62 คุณยายอายุ 70 ปีเลี้ยงหลานสาวอายุ 17 ปี

3.2 หลานสาวไปนอนบ้านผู้ชาย ไม่ยอมเรียนหนังสือ จนต้องออกจากโรงเรียน ผู้สูงอายุไปตามก็ไม่ยอมกลับมา ดังคำให้สัมภาษณ์

“หลานสาวแต่ก่อนอยู่นี้แหละ แต่ตอนนี้มันไปอยู่บ้านแฟน นาน ๆ จะกลับมาหาที่ ยายไปตามมันก็ไม่ยอมกลับมา...แฟนมันเป็นนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน ตอนนี้เลยเลิกเรียนทั้งคู่...ยายก็อาย คนเค้าว่าหลานไปอยู่บ้านผู้ชาย...พ่อแม่มันก็น่าจะทำไมยายปล่อยให้มันไปนอนบ้านผู้ชาย...ยายก็ไม่รู้จะทำยังไง” ID2-21-20-6-62 คุณยายอายุ 68 ปีเลี้ยงหลานสาวอายุ 16 ปี

3.3 หลานสาวตั้งครรภ์ในวัยเรียน หลานสาวในวัยรุ่นนั้นคิดว่าการมีแฟนเป็นเรื่องปกติ หลานสาวมีการป้องกันที่ดี ก็ยังไม่ตั้งครรภ์ บางคนที่ไม่ป้องกันจนเกิดการตั้งครรภ์ในวัยเรียน ทำให้ต้องหยุดเรียน และสร้างความอับอายให้ผู้สูงอายุ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ตอนอายุ 15 ปี ก็มีแฟน ไม่เรียนหนังสือหนังสือ...ไปมีแฟน...แล้วก็มาท้อง ฉันก็ไม่รู้จะทำยังไง ตกใจอายคนเขา ฉันหวังจะให้มันเรียนให้จบก่อน กลัวคนเขาว่าเลี้ยงหลานไม่ดีแล้วก็มีลูก...ฉันลุ่มใจ” ID3-5-27-8-62 คุณยายทวดอายุ 65 ปีเลี้ยงหลานสาว 13 ปี เลี้ยงหลานชายอายุ 6 ปีต่ออีก

4. เลี้ยงสามต่อ หลานสาวในวัยรุ่นตั้งครรภ์ และเมื่อคลอดลูกออกมา ก็ไม่มีความสามารถพอที่จะเลี้ยงลูกเองได้ ภาระในการเลี้ยงหลานจึงตกเป็นของย่า/ยายที่ต้องมาช่วยเลี้ยงทารกให้ ทำให้บทบาทของย่ายายเปลี่ยนจากย่ายายเลี้ยงหลานกลายเป็นยายทวดเลี้ยงเหลน (เลี้ยง 3 ต่อ) ซึ่งเป็นภาวะจำยอม กลืนไม่เข้าคายไม่ออก สร้างความเครียดให้ปู่ย่าตายายสูงอายุในครอบครัวข้ามรุ่นเป็นอย่างมาก โดยมีประเด็นย่อยดังนี้

4.1 หลานสาวเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว หลานสาวในวัยรุ่นมักคบกับแฟนด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล ทำให้คบกันได้ไม่นาน ถึงแม้มีลูกด้วยกันก็ยังเลิกกันไปมีแฟนใหม่ มีลูกใหม่ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงอนาคตของลูก เมื่อไม่สามารถเลี้ยงลูกเองได้ก็ทิ้งภาระให้ผู้สูงอายุที่เป็นย่า/ยายเลี้ยงเหลน ดังคำให้สัมภาษณ์

“แม่มันตายมา 10 กว่าปีแล้ว...ตอนมัน (หลานสาว) อยู่ ม.1 อายุ 13 ปี...พ่อมันไม่สนใจ ไปมีเมียใหม่...ยายก็สงสาร ก็เลี้ยงมันมา...พอ ม.3 อายุ 15 ปี ก็มีแฟน ไม่เรียนหนังสือหน้าตา...แล้วก็มีลูก...จึกยังงัยพอลูกได้ 3 เดือนก็เลิกกัน...มันก็อุ้มเหลนมาให้ฉันเลี้ยงอีก...มันบอกว่ามันจะไปทำงานหาเงิน...ฉันก็เลี้ยงเหลนมาตั้งแต่มันอายุได้ 3 เดือน...เป็นผู้ชาย ฉันเลี้ยงมาจนตอนนี้อายุ 6 ขวบ...มัน (หลานสาว) ก็มีตัวใหม่อีกมีลูกสาว (เหลน) ตอนนี้อายุ 1 ขวบ...มันอุ้มมาบอกฉันว่า ยายกะช่วยเลี้ยงหน่อยปะไร หนูจะไปทำงาน...ตอนนั้นฉันเหนื่อย เลี้ยงมาแล้ว 1 คน ก็เลยบอกว่า “กูเลี้ยงไม่ไหวแล้ว ให้อีกคนเอง...มันก็เลยอยู่บ้านเลี้ยงลูกคนที่ 2 เอง” ID3-5-27-8-62 คุณยายทวดอายุ 65 ปี เลี้ยงหลานสาว 13 ปี เลี้ยงเหลนชายอายุ 6 ปีต่ออีก

4.2 หลานสาวมีพฤติกรรมเลียนแบบมารดา คือตั้งครรถ์ในวัยเรียน และไม่เลี้ยงลูกเองสร้างภาระให้ย่า/ยายอยู่ร่ำไป เนื่องจากปรากฏการณ์ที่หลานเห็นแม่ตนเองตั้งครรถ์ในวัยรุ่นและปล่อยให้ย่า/ยายเลี้ยง ส่งผลให้หลานมีพฤติกรรมเลียนแบบ คือหลานรับรู้ว่ามีลูกตั้งแต่วัยรุ่นได้ ตนเองก็สามารถ

มีได้ และแม่ไม่ได้เลี้ยงตนเองมา พอตนเองมีลูกก็รู้สึกที่ไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง ไม่ใช่ความรับผิดชอบ ไม่จำเป็นต้องเลี้ยงก็ได้ จึงไม่ยอมเลี้ยงลูกตนเอง ปล่อยให้ย่ายายเลี้ยงต่อไปเป็นวัฏจักรเดิม ดังคำให้สัมภาษณ์

“แม่เค้าเนี่ย ตอนเค้ามาอยู่กับลูกชายนี้ เค้ายังเรียนอยู่ แต่งชุดนักเรียนเข้ามาในบ้านเลย...อายุ 13 มั้งคะ ยังเป็นเด็กนักเรียน...พออายุได้ประมาณซัก 14 ก็มาท้อง ตอนนั้นลูกชายฉันอายุ 28 29 ...มาอยู่เราก็รักเหมือนลูกนะ...ท้องเราก็ดูแลไป จนกระทั่งเค้าคลอด...แม่เค้าก็ไม่เลี้ยง เราก็ต้องเลี้ยงให้ พอหลานโตเป็นสาวก็ดันมาท้องอีก เหมือนแม่มันเลย ฉันคงต้องเลี้ยงลูกให้มันอีก” ID1-4-7-3-62 คุณย่าอายุ 72 ปี เลี้ยงหลานสาวอายุ 13 ปี

4.3 บุตรหลานไม่ให้การสนับสนุนทอดทิ้ง ครอบครัวที่ยายทวดอายุ 81 ปี ลูกสาวทั้งให้คุณยายต้องรับภาระเลี้ยงหลานโดยลำพัง เมื่อเลี้ยงหลานสาวอายุ 13 ปีก็มีสามีและมีลูก 2 คน คุณยายก็ช่วยเลี้ยงเหลนให้ พอสามีเสียชีวิตหลานสาวก็ไปมีสามีใหม่ ทั้งให้ยายทวดเลี้ยงเหลนชาย 2 คน อายุ 15 ปี และ 6 ปี ยายทวดยากจนมีบ้านอยู่ใกล้โรงงานรับซื้อขยะ ต้องหารายได้โดยการเก็บขยะขาย หลานสาวส่งเงินมาให้ใช้บ้างบางครั้ง ดังคำให้สัมภาษณ์

“เขา (ลูกสาว) ไปมีคนใหม่ เขาทิ้งคนนี้ไว้ให้ฉันตั้งแต่ 15 วันโน้น...พอแฟนตายก็เลยทิ้งลูกไปเลย...เค้าก็ติดคนใหม่ไป ยายก็ดูไปจะทำไมจะ...พอหลานสาวโตอายุ แค่ 15 ปีมันก็มีแฟน ท้องแล้วก็มีลูก ยายก็ต้องเลี้ยงเหลน ที่นี้เลิกกันก็มีแฟนใหม่อีกแล้วก็มีลูก ยายก็ต้องเลี้ยงเหลนอีก ตอนนี้อยู่เหลน 2 คน...คนโต (เหลนคนแรก) มันไม่เรียน ออกมาทำงานตอนนี้ไปอยู่กับเพื่อนนาน ๆ จะกลับมาหาขายที่” ID1-5-7-3-62 ยายทวดอายุ 81 ปี เลี้ยงหลานแล้วต้องเลี้ยงเหลนต่ออีก 2 คน ผู้ชายอายุ 15 ปี, 6 ปี

5. ไม่เชื่อฟัง เนื่องจากช่องว่างระหว่างวัย ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ผู้สูงอายุไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของหลานในยุคปัจจุบันนี้ จึงเลี้ยงและสั่งสอนโดยใช้ชุดความรู้เดิมเหมือนสมัยก่อน หลานเอง

ก็ไม่เข้าใจผู้สูงอายุจึงเกิดความรำคาญไม่เชื่อฟัง ทั้งนี้หลานในวัยรุ่นมักจะแยกตัว ไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาในเรื่องที่มีปัญหา มักจะไวใจปรึกษาเพื่อนมากกว่าบุคคลในครอบครัว อีกทั้งปัจจุบันเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต เด็กรุ่นใหม่เติบโตมาในยุคของเทคโนโลยีเฟื่องฟูใช้เวลาอยู่กับโลกออนไลน์มากยิ่งขึ้น โอกาสที่จะได้สื่อสารเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกันก็ลดน้อยลงไปอีกโดยมีประเด็นย่อยดังนี้

5.1 ไม่บอกความจริง โกหก โดยหลานมักจะทำอะไรโดยที่ไม่บอกผู้สูงอายุ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ถามว่าไปโรงเรียนไหม กะบอกว่าไปครับ แต่ว่าไปนะไปไม่ถึงโรงเรียน ผมเคยไปเดินดูเดินไปเห็น กะนั่งอยู่มอโซ่กับเพื่อน...หะกะรู้ว่ามึงไม่เรียนแล้ว...ก็ไปอยู่ตามป่า ตามไร่หมู่บ้าน...ที่ไม่ไปโรงเรียนคือกันนะ...ก็บอกว่ามึงถูกจับได้หลายทีเด้อ กูไปถึงโรงเรียนเด้อ...ก็บอกครูเขานิด...ที่นั่นมันก็ขาดเรียนหลายวัน บอกยังงั้นมันก็ไม่ไป...ทั้ง ผอ. ทั้งครูประจำชั้นเขาจะมาตาม มันก็ไม่พูดอะไรเลย พอเขากลับไป มันกะขาดอีก ขาดเรื่อย ๆ ...สุดท้ายก็ได้ออกโรงเรียน” ID3-3-20-8-62 คุณปู่อายุ 65 ปี เลี้ยงหลานชายอายุ 14 ปี

5.2 ต่อต้าน ไม่เคารพ โดยหลานมักจะเพิกเฉย หูทวนลม ก้าวร้าว ดังคำให้สัมภาษณ์

“ถามอะไรก็ไม่ตอบ เดินหูทวนลม...บอกให้อยู่บ้านช่วยงานบ้าน ก็ไม่ทำ...บอกให้ทำการบ้าน มันก็บอกว่าอย่ายุ่งเดี่ยวทำเอง...พูดมากมันก็ว่าบ่น เดินหนีไปเลย...บางวันก็ไปนอนบ้านเพื่อนไม่ยอมกลับมา...กลับมาก็ได้กลิ่นบุหรี่” ID1-3-26-2-62 คุณยายอายุ 62 ปีเลี้ยงหลานชายอายุ 13 ปี

6. ติดตามหลานลำบาก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ขัรบรไม่เป็นและไม่มียานพาหนะในการติดตามหลาน เมื่อหลานไม่กลับบ้าน หรือไปเที่ยวกับเพื่อน รวมถึงไม่รู้จักเพื่อนของหลาน เด็กรุ่นใหม่เติบโตมาในยุคของเทคโนโลยีเฟื่องฟูใช้เวลาอยู่กับโลกออนไลน์มากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการที่หลานมีโทรศัพท์รุ่นใหม่

ที่สามารถติดต่อสื่อสารผ่านทางออนไลน์ได้กับเพื่อน ๆ ในทางกลับกันผู้สูงอายุยังต้องใช้โทรศัพท์รุ่นเก่าที่ไม่สามารถติดต่อสื่อสารผ่านทางออนไลน์ ทำให้ขาดช่องทางการรับรู้เรื่องราวของหลาน โดยมีประเด็นย่อยดังนี้

6.1 ผู้สูงอายุไม่มีเงินในโทรศัพท์จึงไม่สามารถโทรตามหลานได้เวลาที่หลานไม่กลับบ้าน ส่วนใหญ่มีโทรศัพท์ไว้รับสายเท่านั้น ไม่สามารถโทรออกได้เพราะไม่มีเงินจ่ายค่าบริการ ดังคำให้สัมภาษณ์

“แต่ก่อนเค้าก็ไปเที่ยว แล้วเขาก็มานอนที่หมู่บ้าน ห้าทุ่มก็กลับมานอน อีกรอบนี้แหละเค้าไปเกือบครึ่งเดือนแล้ว เค้าไม่มาจึกที่เลย เองจิโทรหาที่จึกเบอร์โทรเค้ายังงั้นไม่รู้ โทรออกก็ไม่ได้ ก็ไม่รู้จะไปตามที่ไหน” ID1-5-7-3-62 ยายทวดอายุ 81 ปีเลี้ยงหลานชายอายุ 15 ปี

6.2 ผู้สูงอายุขัรบรไม่เป็น อีกทั้งไม่มียานพาหนะเป็นของตนเอง ทำให้ไม่สามารถไปติดตามควบคุมหลานได้ ทำให้ไม่ทราบว่หลานไปทำอะไรที่ไหนกับใคร ดังคำให้สัมภาษณ์

“วัยรุ่นมันกะไปกับหมู่ เอ็งก็เป็นห่วงเด๊ะ จึกมันจะเป็นยังงั้น จึกจะเล่นถึงไหน โทรก็โทรไม่ติด มันปิดเครื่อง บางครั้งก็ไปนอนกับหมู่ ไม่ปล่อยก็ไม่ยอม มันกะชิงไปของมัน ไปเล่นเกมส่ขามิไวไฟล์ ยายไม่มีปัญญาไปตามมันหรอก ขัรบรก็ไม่เป็น” ID2-11-27-3-62 คุณยายอายุ 63 ปีเลี้ยงหลานชาย 13 ปี

“มันขัรบรเครื่องไป ก็ไม่รู้จะตามไปยังงั้น...จะกลับไม่กลับมันก็ไม่บอก ยายก็ต้องปล่อยไป รรยายก็ไม่มี ก็ไม่รู้ว่ามันไปทำอะไรที่ไหน” ID1-3-26-2-62 คุณยายอายุ 62 ปีเลี้ยงหลานชายอายุ 13 ปี

การอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าครอบครัวที่ผู้สูงอายุเลี้ยงหลานในวัยรุ่น ส่วนใหญ่ไม่ต้องเหนี่ยวสายในการดูแลมากนักเพราะหลานโตแล้วสามารถดูแลตัวเองในกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ได้³ หลานบางคนคอยช่วยเหลืองานบ้าน ในขณะที่หลานที่ถูกตามใจมาตั้งแต่เล็ก ๆ ทำให้โตขึ้นมาจะเป็นเด็กที่เอาแต่ใจตัวเอง

ความก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง¹⁴ สัมพันธภาพระหว่างครอบครัวที่เคยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดเปลี่ยนไปคือ ปลอมให้เด็กอยู่ตามลำพัง มากขึ้นหรือสมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง วัยรุ่นที่ขาดความอบอุ่นจากบิดามารดามักจะมีปัญหาด้านความประพฤติ ยาเสพติด เป็นต้น¹⁵ โดยอภิปรายแก่นความคิด 6 แก่นความคิด ดังนี้

1. มีหลานเป็นที่พึ่ง ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีของคนในครอบครัว การเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านของบุตรทำให้ผู้สูงอายุในครอบครัวข้ามรุ่นรู้สึกดีใจเป็นอย่างมาก¹⁶ เป็นการช่วยคลายความเหงา คลายความคิดถึง หลานๆ ได้มีโอกาสพบพ่อแม่ของตนเองด้วย¹⁷ การติดต่อสื่อสารทำให้ปู่ตายายมีความรู้สึกที่ตัวเองไม่ต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยว เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนอกเหนือจากช่วยบรรเทาความทุกข์ในการรับภาระเลี้ยงดูหลาน หลานก็จะมีความสุข ได้รับความอบอุ่น เต็มโตมาเป็นเด็กดี ช่วยเหลืองานบ้าน ช่วยดูแลผู้สูงอายุ ช่วยเลี้ยงน้อง¹³ การช่วยแบ่งเบาภาระผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีที่พึ่งและมีความสุขมากขึ้น

2. เผชิญกับพฤติกรรมก้าวร้าวทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานชายในวัยรุ่นจะไม่ค่อยสนิทกัน เริ่มห่างจากครอบครัว แต่จะสนใจเพื่อนมากกว่า¹⁸ มีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง อาจเกิดสัมพันธภาพในครอบครัวมีปัญหา¹⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลานที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง เด็กจะรู้สึกขาดความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ ส่งผลให้เด็กเติบโตขึ้นมา มีพฤติกรรมก้าวร้าว²⁰ และผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเลี้ยงหลานแบบปล่อยปละละเลย ไม่มีเวลาดูแลอบรมสั่งสอนหลานเท่าที่ควร ทำให้หลานรู้สึกขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัวเพิ่มขึ้น¹⁹ การที่เด็กไม่รู้เท่าทันข้อมูลจากสื่อต่างๆ รวมทั้งการมีความสัมพันธ์กับเพื่อนที่ไม่ดี อาจทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ได้¹⁷ การเลี้ยงหลานในวัยรุ่นมักพบปัญหาต่างๆ เช่น หลานไม่เชื่อฟัง ไม่เรียนหนังสือ ติดเพื่อน ติดบุหรี่ยาเสพติด²⁰ วัยรุ่นที่มีปัญหามักไม่ต้องการ

ให้ใครมายุ่งมาถามมาก จึงทำตัวออกห่างจากผู้สูงอายุ หากไปยุ่งมากก็แสดงท่าทางไม่พอใจ บางรายถึงขั้นต่อสู้ทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุ สัมพันธภาพที่ไม่ดีจะส่งผลให้เกิดความเครียดในครอบครัว⁸ ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการกระทำความรุนแรงทั้งด้านวาจาและการกระทำ ทำให้ผู้สูงอายุเสียใจ²¹

3. ผิดหวัง อับอาย ปู่ตายายที่เลี้ยงหลานสาวในวัยรุ่น ส่วนใหญ่พบว่าหลานสาวมักจะคบเพื่อนชายในวัยเรียน ทำให้สนใจการเรียนน้อย มักขาดเรียนบ่อย หลายคนต้องลาออกจากโรงเรียน²² ผู้สูงอายุไม่เข้าใจหลานเนื่องจากทัศนคติและความคิดที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุคิดว่าการห้ามมีเพศสัมพันธ์เป็นวิธีการป้องกันที่ดีที่สุดเพื่อไม่ให้หลานตั้งครรภ์ จึงไม่ยอมเปิดใจที่จะสอนเรื่องการป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์ เพราะคิดว่าจะเป็นการซ้ำพร่งให้กระรอก หากหลานสาวรู้จักป้องกันก็ยังไม่ตั้งครรภ์ บางคนที่ไม่ป้องกันก็จะเกิดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นสร้างความอับอายให้กับครอบครัว²²

4. เลี้ยงสามต่อ เมื่อหลานมีลูกในวัยเรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้เอง ภาระในการเลี้ยงหลานก็มาตกอยู่ที่ย่า/ยาย ทำให้บทบาทของย่า/ยายเปลี่ยนเป็นทวดเลี้ยงหลาน (เลี้ยง 3 ต่อ) เป็นวัฏจักรซึ่งมักพบในลูกสาว (แม่) ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เมื่อคลอดลูกก็ไม่เลี้ยงลูกตัวเอง ทั้งให้เป็นภาระของย่า/ยาย²³ พอหลานสาวโตขึ้นมาก็จะมีพฤติกรรมเหมือนแม่ คือ ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น จากการที่หลานเห็นแม่ตนเองตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและปล่อยให้ย่า/ยายเลี้ยงเด็ก ส่งผลให้เด็ก (หลาน) มีพฤติกรรมเลียนแบบ และปฏิบัติตามได้

5. ไม่เชื่อฟัง อายุที่ห่างกันมากทำให้เกิดช่องว่างทางการสื่อสารระหว่างปู่ตายายกับรุ่นหลานตามมา โดยเฉพาะวัยรุ่นกับผู้สูงอายุ²⁴ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ผู้สูงอายุไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของหลานในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากต่างจากรุ่นลูก ยังคงสั่งสอนโดยใช้ชุดความรู้เดิมเหมือนสมัยก่อน หลานเองก็ไม่เข้าใจผู้สูงอายุจึงเกิดความรำคาญ หลานในวัยรุ่นมักจะแยกตัว ไม่ค่อยเข้ามา

ปรึกษาในเรื่องที่มีปัญหา ไว้ใจปรึกษาเพื่อนมากกว่า บุคคลในครอบครัว²³

6. ติดตามหลานลำบากในยุคเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายสู่ครอบครัวเดี่ยว ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย เด็กรุ่นใหม่เติบโตมาในยุคของ เทคโนโลยีใช้เวลาอยู่กับโลกออนไลน์มากขึ้น โอกาสที่จะได้สื่อสารเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกันก็ ลดน้อยลงไปอีก²⁴ อีกทั้งช่องทางการติดต่อสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลานมีโทรศัพท์รุ่นใหม่ที่สามารถติดต่อสื่อสารผ่านทางออนไลน์ได้ เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ อินสตาแกรม และใช้เป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร ในทางกลับกันผู้สูงอายุยังต้องใช้โทรศัพท์รุ่นเก่าที่ไม่สามารถติดต่อสื่อสารผ่านทางออนไลน์ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุบางคนมีโทรศัพท์ไว้สำหรับรับสายเท่านั้น ไม่สามารถโทรออกได้เพราะไม่มีเงินจ่ายค่าบริการ ทำให้ขาดช่องทางการติดต่อสื่อสารแบบสองทางกับ หลาน¹⁷ ขาดช่องทางการรับรู้เรื่องราวของหลาน

ผู้สูงอายุที่ต้องเลี้ยงดูหลานวัยรุ่น หากเป็น หลานสาวมักมีปัญหาเรื่องการคบเพื่อนชาย การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น²⁵ หากเป็นหลานชายมักมีปัญหา เรื่อง การคบเพื่อน ขาดเรียน ติดบุหรี่ ติดยาเสพติด ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเครียดในระดับสูงขึ้น²³

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลาน ในวัยรุ่นนั้น ผู้สูงอายุไม่ต้องเหนื่อยกายในการเลี้ยงหลานมากนัก หลานสามารถเป็นที่พึ่งช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุได้ แต่ในทางกลับกันหลานในวัยรุ่นส่วนใหญ่มักมีปัญหาในเรื่องพฤติกรรมความก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น สร้างความผิดหวังและอับอาย ผู้สูงอายุต้องรับภาระในเลี้ยงหลานต่อ อีกทั้งผู้สูงอายุติดตามควบคุมหลานได้อย่างยากลำบาก จึงสร้างความวิตกกังวลให้ผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ครอบครัวข้ามรุ่นนั้นจะมีความเข้มแข็งได้ขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพที่ดี

ของคนในครอบครัว ได้แก่การดูแลเอาใจใส่กัน การใช้ เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน¹⁶ สมาชิกในครอบครัวให้อภัยกัน รู้จักสื่อสารกันภายในครอบครัวและต้องใช้เวลาร่วมกัน อย่างมีคุณค่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างปู่ย่า ตายาย บุตร และหลานที่ดีจะสามารถทำให้ครอบครัวข้ามรุ่นดำรงอยู่ได้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในการเลี้ยงหลานถึงแม้ว่าจะเหนื่อยล้าและมองว่าเป็นภาระก็ตาม เนื่องจากได้ทำหน้าที่ดูแล อบรม เลี้ยงดู ทำให้เกิดความรักใกล้ชิดผูกพันเป็นหุ้นส่วนชีวิตร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Saxena & Sander (2009)²⁶ ที่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายกับหลานที่ดีเกิดขึ้นจากบทบาทในการเลี้ยงดู จำนวนครั้งของการได้อยู่ใกล้ชิด และการทำกิจกรรมร่วมกัน

จากการศึกษาพบว่าครอบครัวข้ามรุ่น ครอบครัวพ่อแม่วัยใส ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีความเชื่อมโยงกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ รุจา ภูไพบูลย์ และคณะฯ (2562)²⁷ ที่ศึกษาครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัว พบว่า แม่วัยใสที่มีลูกเมื่อไม่พร้อม การมีครอบครัวเมื่อไม่พร้อมนำมาซึ่งปัญหาการเลิกราหย่าร้าง เกิดเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และไม่มีความสามารถเลี้ยงลูกด้วยตนเองได้ จึงต้องนำลูกไปฝากให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง เกิดเป็นครอบครัวข้ามรุ่น ช่องว่างทางความรู้ความคิดระหว่างวัยที่แตกต่างของผู้สูงอายุและหลาน ส่งผลต่อคุณภาพ การเจริญเติบโตของหลาน ซึ่งเสี่ยงต่อการเข้าสู่วงจรการเกิดพ่อแม่วัยใสรอบแล้วรอบเล่า

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ให้การพยาบาลเชิงรุกโดยวางแผน ลงพื้นที่เยี่ยมบ้านเพื่อประเมินภาวะสุขภาพด้านร่างกาย และจิตใจในผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลานวัยรุ่นในครอบครัวข้ามรุ่น ควรให้การดูแลป้องกันความรุนแรงในครอบครัวจากการที่หลานทำร้ายร่างกายและจิตใจผู้สูงอายุ และดูแลป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมของหลานสาววัยรุ่น

2. เสริมสร้างศักยภาพของครอบครัว เครือญาติและชุมชนให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูล ครอบครัวข้ามรุ่นที่มีผู้สูงอายุเสี่ยงหลานวัยรุ่น เกี่ยวกับทักษะการอบรมเลี้ยงดูหลานวัยรุ่นให้ทันกับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเข้าใจและมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

References

1. Institute for Population and Social Research, Mahidol University. Population of Thailand, B.E.2015. Mahidol Population Message 2015; 24: 1-2. (in Thai)
2. United Nations. World population prospects: The 2015 revision. New York: Department of Economic and Social Affairs; 2015. Available from: https://population.un.org/wpp/publications/files/WPP2015_databooklet.pdf
3. Morrow-Howell N, Wang Y. Productive engagement of older adults: Elements of a cross-cultural research agenda. *Aging Int* 2013; 38: 159-70.
4. Presser HB. Working in a 24/7 economy: Challenges for American families. New York: Russell Sage Foundation; 2004.
5. Prachoumbua W. Project for monitoring and evaluating the implementation of the plan. The national elderly, 2nd ed (2002-2021) Phase 2 (2007-2011). Presentation at the 2014 academic conference, Office of the promotion and protection of the underprivileged children and youth and elderly. Bangkok; 2014. (in Thai)
6. Dachakup Y. Parents warning to not sent a small children to live in up-country; 2008. Available from: http://news.swu.ac.th/newsclips/type_activity. (in Thai)
7. Piyasil V. Family and teenagers. Bangkok: Office of women's affairs and family institution; 2003. (in Thai)
8. Abas MA, Punpuing S, Jirapramukpitak T. Psychological wellbeing, physical impairments and rural aging in a developing country setting. *Health Qual Life Outcomes* 2009; 7(66): 1-9.
9. Minkler M, Fuller-Thomson E. The health of grandparents raising grandchildren: Results of a national study. *Am J of Public Health* 1999; 89(9): 1384-9.
10. Sloan A, Bowe B. Phenomenology and hermeneutic phenomenology: The philosophy, the methodologies, and using hermeneutic phenomenology to investigate lecturers' experiences of curriculum design. *Quality & Quantity* 2014; 48: 1291-303.
11. Diekelmann N, Allen D. A hermeneutic analysis of the NLN's criteria for the appraisal of the baccalaureate programs. New York: National League for Nursing; 1989.
12. Forero R, Nahidi S, De Costa J. Application of four-dimension criteria to assess rigour of qualitative research in emergency medicine. *BMC Health Serv Res* 2018; 18(1): 120. Published 2018 Feb 17. doi:10.1186/s12913-018-2915-2
13. Tripathi S. Development and adjustment in adolescents; 2013 [cited 2018 May 18]. Available from: <http://www.xn--72c5bt4aq4a6bcb2n.net/>. (in Thai)
14. Nuntamungkolchai S, Mansavangsap C, Tachabunsermsak P, Paowattana A. Research report on the happiness and way of life of female elders raising grandchildren in rural areas of northern Thailand. Bangkok: Withoon Printing Co., Ltd; 2010. (in Thai)

15. Soonthornthada A, Lertchaipet S. The reduce in family during for three generation in Thai society: Policy implications. *Popul Society* 2009; 90-103. (in Thai)
16. Jongudomkarn D, Phuphaibul R, Kumhom R, Dachakup J, Wacharasin C, et al. Perceptions of the Thai family well-Being: A qualitative study. *Journal of Nursing Science & Health* 2017; 40(1): 14-29. (in Thai)
17. Teanlai K, Hutapat W. The situation of raising children in the skipped-generations family in Thailand. Bangkok: Mahidol University; 2015. (in Thai)
18. Ketman P. Adolescent development; 2018. Retrived from www.psyclin.co.th May, 10 2018.
19. Santhan K. Migration process of Thai-traditional women massager from ISAN rural. Khon Kaen. Graduate School. Khon Kaen University; 2011.
20. Wannasiri T, Prachakkulwong S. The development relationship of adolescent and elderly in the family of Phrong Maduea Community. *J R Spatial Dev* 2016; 8(1): 100-15. (in Thai)
21. Ketpichayawattana C, Wiwatwanich S. Violence in Thai elderly: A review of knowledge and the current situation. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute; 2009. (in Thai)
22. Kamthon L, Suppasir C. The results of the prevention campaign unwanted pregnancy of teenagers in educational institutions in Trang Province towards sexual values sexual risk behavior and premature sexual intercourse that may lead to unwanted pregnancy. Trang Province: Boromarajonani College of Nursing, Trang; 2013. (in Thai)
23. Jongudomkarn D, Phuphaibul R, Neamsup T. Isan family well-being: Suffering and happiness on poverty. *Journal of Nursing Science & Health* 2019; 42(2): 62-73. (in Thai)
24. Saenjitt K. Look after and face. Communication between generations: Social media and the possibility of bonding. *J Com Arts Inn, NIDA* 2016; 3(2): 47-62. (in Thai)
25. Srinon R. A causal model of well-being among grandmothers raising grandchildren of their adolescent daughters. Chon Buri: Faculty of nursing, Burapha University; 2005.
26. Saxena D, Sander GF. Quality of grandparent-grandchild relationship in Asian-Indian immigrant families. *Int J of Aging Hum Dev* 2009; 68(4): 321-37.
27. Phuphaibul R, Kumhom R, Jongudomkarn D, Wacharasin C, Neamsup T, Dachakup J. Integrative Thai family study based on family life cycle. Nachonpratum: Putcharaporn Putamonton Nachonpratum; 2019. (in Thai)